

BURDUR YÖRESİ HALK OYUNLARININ İNCELENMESİ¹

Nurgül MIHLANDIZ*, **Mehmet ŞAHİN****

* Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Güzel Sanatlar Bölümü 15100 Burdur/TÜRKİYE

** Yrd.Doç.Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği
15100 Burdur/TÜRKİYE, **Email:** msahin@mehmetakif.edu.tr

Özet

“Burdur Yöresi Halk Oyunlarının İncelenmesi” başlıklı çalışmamızda amaç; oyun, müzik ve kıyafetleriyle oynanan Burdur halk oyunların incelenerek, gelecek kuşaklara Burdur halk oyunlarıyla ilgili doğru bir miras aktarmaktır. Çalışmamız bir kültür çalışmasıdır. Kültürün temel yapılarından birisi folklordur.

Çalışmamızda “Gabardıç”, “zeybek”, “teke zortlatması” gibi halk oyunlarının özelliklerini (müzik, oyun, kıyafet) belirlemek için tarama araştırması yapılmıştır. Alan uzmanları ve kaynak kişilerle görüşme tekniği uygulanmıştır. Yapılan görüşmelerden elde edilen görsel ve işitsel veriler, video, fotoğraf ve ses dosyası olarak dijital ortama aktarılmıştır. Araştırmamızın evreni Teke Yöresi kültür özelliklerini taşıyan Burdur ilidir. Araştırmamızın örnekleme ise Burdur yöresinde oynanan en belirgin halk oyunlarıdır. Bu oyunlarda kullanılan kıyafetlerin, kullanılan müzik ve oyunların tespiti ve tasnifinin yapılarak, mevcut verilerin güncellenmesi yoluna gidilmiştir.

Burdur da halk oyunları denilince akla gelen oyunlar şunlardır; Bu oyunlar verilerin, yaşanmışlıkların doğanın ve insanın göstergisidir. Gabardıç, teke zortlatması, Alyazma zeybeği, Avşar zeybeği, Serenler zeybeği, zadı zeybeği, top şeker, sürütmeli kadın oyunu, çek deveci ve kırık oyun çeşitleridir.

Sonuç olarak “Burdur Yöresi Halk Oyunlarının İncelenmesi” başlıklı çalışmamız bize göstermiştir ki bu konuda akademik çalışmalar için Teke Yöresi bakir bir alandır. Bu ve benzeri konular tarihsel, ekonomik, sosyal ve siyasal değişimlere göre halk oyunlarındaki değişimin yönü ve biçimi kayıt altına alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Burdur, Yöre, Halk Oyunları

¹ Bu araştırma Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından 0227-YL-14 proje numarası ile desteklenmiştir.

Investigation of Burdur Region Folk Dances

Abstract

The aim for the research which is called "Investigation of Burdur Region Folk Dancing" by searching the dancing related to Burdur District, which is danced with special music and clothes is a kind of heritage should be handed down to the next generation. Our study is cultural. Culture is one of the basic key Stone of folklore.

In our study, some dances such as Gabaardıç, zeybek, and teke zortlatması are called folk dances and their specialists like music, play and clothes are studied thoroughly. In this search, the techniques of master of sphere and resource people were carried out.

Visual and audial knowledges from the study were transferred into digital context as video, photos and voice files.

The main sphere of this study is Teke district which reflects the cultural specialist of Burdur province. The examples of our study are folk dances played specifically in Burdur province. In these folk dances, clothes, musics and plays used for dancing were detected and studied so as to update. When you think about Burdur, the dances which come to mind are identified. These dances are the signs of background knowledges, the nature and people who live in. Gabardıç, teke zortlatması, Alyazma zeybeği, Avşar zeybeği, Serenler zeybeği, kadın zeybeği, top şeker, sürütmeli kadın oyunu, çek deveci and kırık oyun are the examples of folk dancing played in Burdur province.

Consequently, our study called "Investigation of Burdur Region Folk Dancing" shows to us that Teke district is a fertile land so as to search academically for the study. The events such as the kind and changes of folk dancing should be recorded according to their changes of historical, economy, socially and politically.

Keywords: Burdur, Region, Folk Dances

Giriş

“Burdur Yöresi Halk Oyunlarının İncelenmesi” başlıklı çalışmamızda amaç; oyun, müzik ve kıyafetleriyle oynanan Burdur halk oyunlarının incelenerek, gelecek kuşaklara Burdur halk oyunları ile ilgili doğru bir miras aktarmaktır. Müzikte dijital gelişmeler, kıyafette yöresel giysilerin teknolojiye feda edilmesi, oyunların koreografiyle çeşitlenmesinin oluşturduğu zıtlıklar bu çalışmanın alt amaçlarındandır. Çalışmamız yöremizde halk oyunları çalışmalarına artan ilgi karşısında, bilinen oyunların oyun biçimi, kıyafeti ve müziği konusunda bir saptamada bulunmayı önemser. Bu yapılmaz ise, halk oyunları yozlaşarak bir süre sonra tanınmaz hale gelebilir.

Çalışmamız bir kültür çalışmasıdır. Kültürün temel yapılarından birisi folklordur. Folklor ya da halk bilimi kültürel gelişmede de çok önemli bir yere sahiptir. Halkbilimi değerleri ve örnekleri bir toplumun kültürel yapısını oluşturan temel taşlardır. Ortak yaşamın her safhasında beliren değerlerin incelenmesi halkbiliminin alanına girer. Halkbilimini çağdaş boyutlarda ve bilimsel yöntemlerle benimseyen ulusların kültürel kalkınmalarını kısa zamanda başardıkları görülmüştür. Halkbilimi değerlerini yalnızca geçmişin kalıntıları olarak ele alan ve inceleyen yaklaşım tüm dünyada bırakılmışken, bizdeki çalışmalar daha eskiye dönük sürüp gitmektedir. Halkbiliminin çevresi içinde otantik değerleri ile beraber yaşayan bir olgu olarak ele alan yaklaşım tüm ileri ülkelerde benimsenirken bizim seyirci kalmamız düşünülemez. Çağdaş toplumsal, bilimsel veriler ve yöntemler ile yapılacak halkbilimi çalışmaları bizi kısa zamanda daha ileri noktalara götürebilecektir. Çünkü halkbilimi değerleri açısından tarihten gelen kültür zenginliğimiz ile dünyada önde gelen ülkeler arasında Türkiye de bulunmaktadır (Çeçen, 2010).

Burdur geçmişi bu açıdan son derece zengindir. Burdur yöresi tarihsel süreç içerisinde pek çok uygarlığa köprü olmuş, geniş bir coğrafyaya kurulan ilişkilerle folklorik değerlerin çeşitlenmesine neden olmuştur. Tarihsel açıdan bakıldığında, oyunun insanlık tarihi kadar eski olduğu görülmektedir. Bu konudaki çeşitli görüşlerden biri de, ilk insanların oyun kavramına doğayı taklit ederek ulaştığıdır (Yanık, 2010). İnsanlar, çevrelerinde gördüklerini taklit ederek, yaptıklarını hareketlerle birbirlerine anlatarak, farkında olmadan oyunu yaratmışlardır. Avını avlayan insan, avını nasıl avladığını taklitlerle diğer insanlara anlatmıştır. Bu hareketler, zamanla bilinçli yapılan büyüsel, dinsel törenlere dönüşmüş ve oyun bu aşamada kültürel bir özellik kazanmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı[MEB], 2009). Fischer'e göre, sanatın doğuşu da doğadaki seslerin ve görüntülerin taklit edilmesinden kaynaklanır (Altınkaş, 2007). İki olguyu ilişkilendiren bir görüş ise Freud'a aittir. Ona göre sanat, çocukluk dönemindeki oyunların bir devamıdır. Böylece kültürün kapsadığı sanatın da kaynağının oyun olduğunu ve sanatın doğuşunda önemli bir rolünün bulunduğunu söylemek mümkündür (Akyıldız, 2000).

Oyun kavramını inceleyen Huizinga'ya göre, her oyun her şeyden önce gönüllü bir eylemdir. Fakat her oyunun kendi kuralları olur ve bu kurallar mutlak olarak emredici ve tartışılmaz niteliktedirler. Bu kurallar ihlal edildiğinde oyun evreni çöker ve oyun diye bir şey ortada kalmaz (Huizinga, 1956). Oyunu biçim açısından kısaca, özgür, kurmaca ve olağan hayatın dışında yer aldığı hissedilen, ama yine de oyuncuyu tamamen özümsemeye yeteneğine sahip bir eylem olarak tanımlamak mümkündür. Ülkemizin hemen her yöresinde oynanan, birbirine yakın, benzer veya farklı tarzlardaki oyunların bir tarihi temeli vardır. Türklerden önce Anadolu'da yaşayan kültürlerin mirasının kalıntıları da bulunmaktadır. Orta Asya'dan gelip Anadolu'yu yurt tutan Türkmenler, göç yollarında kültürleşme yoluyla kültür alışverişinde bulunarak bunları Anadolu'ya taşımışlardır. Yeni yurt Anadolu'ya taşınan kültürlerle ve

yalak-kışlak hayatı süren göçebeler arasında etkileşme sürmüştür. Taşınan Orta Asya ve göç yolları kültürü, yeni yurt Anadolu kültürü ve İslami kültür, yüzyıllar boyu süren kültürleşme sürecinde yoğrularak yeni bir Anadolu kültürü oluşturmuştur (Altıntuğ, 2013). Kültürün yaratımındaki en önemli faktörün “halk” olduğunu vurgulayarak, halk şarkıları, halk masalları, danslar, törenler (ritüeller), güzel sanatlar ve el zanaatları gibi düşünsel-sanatsal faaliyetlerin, farklı ulusal gelenekler ve farklı toplumsal pratiklerle şekillenerek halk tarafından meydana getirilmiş olduğunu belirtmektedir.

Halk oyunları, ait olduğu toplumun kültür değerlerini yansıtan, bir olayı, bir sevinci, bir üzüntüyü ifade eden, kaynağı itibariyle din ve büyü ile ilgili olan, müzikli (halk müziği) olarak tek kişi veya topluluk halinde icra edilen ölçülü ve düzenli hareketlerdir (Eroğlu, Bozkuş, 1988, 2002).

Toplum yapısındaki farklılık, sosyoekonomik etkenler, doğa ve iklim koşulları, halk oyunlarının biçimlerini farklılaştırmış (Terzioğlu ve Karacan Doğan, 1999, 2011). Yüklendiği işlevler de zaman içinde kökenindeki ritüelle ilgili özelliğini kaybederek bu günkü estetik özellik taşıyan biçimlerini almıştır (Ertural ve Güzeloğulları Ertural, 2006).

İşlevsel olarak halk oyunları, biyolojik ve kültürel gereksinmelerin doyumunu sağlamakta ve toplumsal yaşamın bir parçası olarak, bireylerin üretimlerinin toplumsallaşmasıyla oluşmaktadır (Sümbül, 1997).

Bu bilgiler ışığında halk oyunlarının, doğrudan sanatsal ve kültürel özellikleri ile Anadolu'nun önemli bir parçası olduğunu ve toplumun geçmişi ile bugünü arasında köprü oluşturduğunu söylemek mümkündür. Sanat, tarih, sosyoloji, felsefe, spor gibi pek çok alanı ilgilendirmesine rağmen, halk oyunları ile ilgili yapılmış akademik çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir.

Teke Yöresi kültür sahasında yer alan Burdur'da oynanan halk oyunlarının özellikleri nelerdir? Burdur Yöresi Halk Oyunlarının incelenmesi, halk oyunlarının gelecek kuşaklara doğru aktarımında ne kadar önemlidir? Oyunların kıyafetleri, müzikleri Burdur ilinin farklı yerlerinde farklı icra biçimlerine olanak tanıyor mu? Kadın ve erkeklerin Burdur oyunlarında benzeşen ve ayrışan yanları nelerdir?

Burdur Yöresi Halk Oyunlarının ilçeden ilçeye farklı uygulamalar içermesi sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Ancak aynı ilçede farklı uygulamalar içermesi halk oyunlarının bozulmasında ilk adımlardır. Halk oyunları çalışmalarında kullanılan müzik, kıyafet ve oyun çalıştırıcının kabiliyetine, ekibin sürekliliğine göre biçim ve içerik değiştirmemelidir.

Çalışmamız Burdur ili ile sınırlıdır. Burdur ilinin Ağlasun, Altınyayla, Bucak, Çavdır, Gölhisar ve Tefenni ilçelerinde oynanan oyunlar incelenmiştir. Bu oyunlardan Alyazma zeybeği, Serenler zeybeği, Avşar zeybeği, kadın zeybeği, top şeker, sürütmeli kadın oyunu, Çek deveci, kırık oyun, Gabardıç ve teke zortlatması' dır. Çalışmamız zeybek, teke zortlatması ve Gabardıç oyunu ile sınırlandırılmıştır.

Genel Bilgi

Halk oyunlarının kökeni ilk insana kadar uzanır ve büyüye dayanır. Ava çıkmadan önce yapılan toplu dans, topluluğun güven duygusunu artırıyordu. Bu, ona avına karşı üstünlük duygusu veriyordu. Bu ilkel oyunlarda oyuncular ellerini çırparak, ayaklarını yere vurarak bir ahenk buluyordu. İlkel insanların topluluk halinde yaşaması ve kendilerini yöneten bir takım

sihirli güçlere tapmaya başlaması ilk dansın doğuşuna neden oldu (Artun, 2008, s.325). Avcılıkla başlayıp, toplayıcılıkla süren ilkel yaşamda halk oyunlarının izleri günümüze kadar bu oyunlarla taşınmıştır.

Halk oyunları, oyun ve estetik ilişkisinin en iyi boyutlarda yansıtan oyun türlerinden bir tanesidir. Estetik, insanların kendilerini ifade etme biçimleriyle birleştiğinde, bunu sağlayıcı öge olarak halk oyunları öne çıkmaktadır (Artun, 2008, s.326). “Halk oyunları yerleşik, kapalı toplumların ürünüdür. Bölgesel büyük farklılıklar göstermektedir” (Artun, 2008, s.328). “Halk oyunları sosyal yapı içerisinde birey-birey, birey-toplum iletişimine katkıda bulunmaktadır. Geleneksel değerlerin hakim olduğu kapalı toplumlarda, başka öğelerle birlikte iletişim ve eğitim amaçlı kullanılmaktadır. Halk oyunları aracılığıyla çeşitli toplumsal değerler yeni kuşaklara aktarılmaktadır” (Artun, 2008, s.327). Halk oyunlarımızda hayvan motiflerinin işlendiğini görmekteyiz. Burdur ili halk oyunlarından birisi olan “Teke Zortlatması”da bu ifadenin içerisinde yer almaktadır.

Halk oyunları bölge bölge zengin karakterler göstermektedir. Oyunların ezgi, ritim, estetik, kıyafet, mizansen, jest ve mimikleri değişiktir (Artun, 2008, s.334). Burdur halk oyunlarında görülen ritim, aslında kıvraklık ve hızlilik anlamına gelmektedir. Bu iki kavramdan dolayı oyunlarda kendini gösteren sertlik ifadesi, yöre insanının yaşam koşullarına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Burdur yöremizde giyilen kıyafetler ise; bu değişiklikten dolayı çok önemli kültürel izler taşımaktadır.

Teke Zortlaması

Göçebe yaşam biçimi ile yaygınlaştığı düşünülen ve Yörük-Türkmen çobanlar tarafından üretilerek Teke Yöresi oyunu olarak anılan oyunlardan birisi Teke zortlatması’dır. Teke zortlatması hakkında Taner Ezgü’nün (1997) görüşleri şöyledir; Bu anlatımda bir takım değişik görüşler bulunmakta olup, kimilerine göre Teke zortlatması, teke otlatmasından gelmektedir. Ancak, bize göre de daha doğru olan Hamit Çine’nin görüşü ise şöyledir: Yörenin hemen hemen tüm kesiminde otlatmak yerine “gütmek” ve “yaymak” deyimleri kullanılır. Yüzyıllardır bu böyledir.

“Zortlama” ve “zortlatma” sözcüklerini bilmeyen, dolayısıyla kullanmayan yörük boyları bulunmaktadır. Ali Rıza Yalçın’ın görüşü olduğu kişilerin yörük çobanlar olması da dikkat çekmektedir. Yerel sanatçılar, Faik İnce, Ahmet Turgut, Saim Bilen ve Hüseyin Demir’in yer aldıkları bir TV (Barış Manço) programının ilgili bölümde, zortlamanın “zıplama, hareket etme” anlamına geldiği söylenmiştir. Yöresel sanatçı Ahmet Turgut’un açıklaması ise şöyledir; “Sonbaharda sürünün içerisindeki teke, keçi sürüsüne bakıp, aşka gelip, taştan taşa nağme ile eksik ritimlerle zıplıyor, yani zortluyor. Tekenin bu hareketleri çobanın gözünden kaçmıyor ve kavalı ile bu hareketlerden bir nağme çıkarıyor. Böylece Teke zortlaması ortaya çıkıyor.”

Teke oyunları üç guruba ayrılır; “Teke zortlaması”, “Tek zeybek” ve “Gabardıç”. Teke zortlamaları umumiyetle bir “uzun hava”-“gurbet havası”ndan veya hava gezintisinden sonra çalınır. Gurbet havaları da teke oyunlarından olup, ilimizin asırlardan beri benimsediği bir müzik türüdür (Çine s.221). Teke zortlatması hakkında Çine’nin görüşleri şöyledir; Teke zortlaması bir Teke Yöresi oyunu olmakla beraber adını bu bölgede pek bol olan kara davarın erkeği tekeden almıştır. Çünkü oyundaki figürler bu hayvanın hareketlerine benzemektedir. Teke zortlamasının pek çok ezgisi olup, oyunu tek tiptir. 9/16 lık ölçüsünün kazandırdığı

akıcılık ve kıvraklık insanı coşturan ve hoplatan bir özelliği vardır (Çine, 2003,s.144). Dört milyona yakın insanın yaşadığı Teke Yöresi'nin bu tarihi oyununu bir kez daha açıklıyorum. Kara davarın erkeği teke, Güz mevsiminde, teke katımı denilen çiftleşme zamanı gelince, bedensel, ruhsal, fiziksel bir değişiklik gösterir ki buna “Teke zortlamış” denir. Tekenin bu haldeki hareketlerini yani ileri-geri sıçramalarını gösteren oyuna da “Teke zortlaması” denir (Çine, 2005,s.450). Zeybek ezgileri, yani oyun havaları, eğer zeybek oyunu olarak oynanıyorsa ki böyledir, gerek ezgiler, gerekse oyun kalıpları “dokuz” zamanlı olarak başka deyişle ölçüleri 9 dörtlük, 9 sekizlik veya 9 onaltılık değerlerle, Batı Anadolu'nun tüm kesimlerinde asırlar öncesinden beri, duygu, düşünce ve gönül birliği ile tescil edilmiş olarak hiçbir şekilde istisnai çeşitlemesi olmadan devam ede gelmektedir. (Çine, 2005,s.458).

Teke zortlaması olarak ilk yazılı bilgi, Halil Bedii Yönetken'in, derleme notlarıdır. Nitekim Yönetken' in (1966) görüşleri şöyledir; Bu yıl (1942) maarif vekilliği tarafından yaptırılan derlemede İsparta'dan itibaren “Teke zortlaması”deye bir ezgi çeşidiyle karşılaştık. İsparta'dan güneye kadar teke zortlaması dinledik. Bundaki “teke” nin ne olduğunu soruşturduğumuz zaman “sıcak, engin yerlere teke derler” dediler. Anlaşıyordu ki kastettikleri, Teke Bölgesi idi. “Teke zortlamasına” biz Muğla hariç İsparta, Burdur ve Antalya'da da çok rastladık. Bu Teke yürüklerinin ve bu havali halkının oyun ve oyun havalarıdır. Elmalı'da bir halk sanatkarı, teke denilen hayvanın sekerek, arkasını dönerek sıçramasından kinaye olduğunu ifade eder (s.123).

Göçler nedeniyle çeşitli kültürel unsurlar büyük şehirlere taşınmıştır. Köy ve şehir kültür çevreleri iç içe yaşamaya başlamıştır. Farklı geleneklerin bir arada yaşaması halk kültürüne yeni bir boyut getirmiştir (Artun, 1996).

Teke zortlaması, bu gibi çeşitli sebeplerle kente taşınmış ve zamanla benimsenmiştir. Burdur merkezde bu oyuna “teke zortlaması” denilmektedir. Aziziye, Dirmil ve Kozağaç' ta ise halk tarafından bu oyuna “menevşeli” denilmektedir. Bu oyuna “menevşeli” demelerinin sebebi, bu oyuna eşlik eden türküde yer alan, “menevşe”, “menevşesi”, “menevşeli” gibi sözcüklerdir. Konya dolaylarındaki Sarıkeçili'lerin “göçer” yaşayanları ile yaptığımız görüşmede, “zortlama” ve “menevşeli” nedir diye sorduğumuzda bilmediklerini söylediler. Bu oyunu kastederek büyüklerinin “teke sekişi” dediklerini söylediler. Görüldüğü gibi Teke Yöresi genelinde aynı oyun, halk tarafından “teke zortlaması”, “menevşeli”, “teke havası”, “tüngümeli”, “aykırı”, “teke sekişi”, “Yörük karşılaması” gibi çeşitli sözcüklerle ifade edilmektedir. “Boğaz” yada “boğaz gaydası” olarak da ifade edilmektedir.

Sıklıkla karıştırılan bir başka sözcük de “dımıdan” sözcüğüdür. Çine Burdur il Yıllığında (1967), dımıdanı şöyle açıklamaktadır;

Kadınlar arasında yalnız ritim sazı-darbuka, tepsi ile oynanması ayrı bir özellik taşır. Bu tip teke zortlamalarına Tefenni, Yeşilova ve köylerinde “dımıdan” denir. Oysa dımıdan, sadece bu tip teke zortlamalarına verilen ad değil, bünyesinde teke zortlamasının da yer alabildiği bir eğlence biçimidir. Dımıdan kadınlar arasında yapılan müzikli eğlencede, yöre havalarının dığan, leğen, delbek, sini, tava vb aletler ile çalınıp, söylenip, oynanmasına verilen genel addir. Kendi aralarında çalıp, söyledikleri ve oynadıkları her türlü havaya, oyuna “dımıdan”, “dımıdan havası”, “dımıdan oyunu” denilir. Ayrıca yerel söyleniş olarak farklılıklar göstermektedir. “Dımıdana”, “dımıdım”, “dımıdım” gibi...

Gabardıç (Kaba Ardıç)

Teke yöresinde oynanan ve yaygın olarak yöre insanı tarafından bilinen bu oyunun özelliği bir ölçünün benzer motiflerle sürekli tekrar edilmesiyle icra edilir. Oyun hareketi de aynı motifin çeşitlenmesi ile oluşmuştur. 2/4 usuldedir. Taner Ezgü'nün kitabında “Kaba ardıç” şöyle anlatılmaktadır; 2/4' lük ölçüyle kadınlar ve erkekler tarafından oynanan sözlü bir oyundur. Sağ ve sol ayak üzerinde sekerek yürümesi olduğu gibi, genellikle de sol ayak üzerinde sekme yapılırken, sağ ayakta sağa-sola parmak ucuyla dokundurulup kaldırılmaktadır. Bu oyunda ayrıca tekli dönme (sol ayak üzerinde) ve çiftli dönme (sol ayak üzerindeyken de sağa dönülür) figürleri vardır.

Yönetken ise, “Gabardıç”tan şöyle bahsetmektedir; Bütün Burdur sınırları içinde çok tanınan “Gabardıç” havası ve oyunu: “Goyumu olur gabardıcin gölgesi”, “aydan aya artar yarın sevdesi” sözleriyle başlar (Yönetken, 1966). Çine'nin “Burdur'dan Damlalar” (2003) isimli çalışmasında, “Gabardıç” başlığı ile şu açıklama yer almaktadır; “Türkü bölümü, ölçülü ve ölçüsüz olmak üzere Burdur, Fethiye, Acıpayam ve Antalya' da çeşitlemeleri olan 2/4' lük ölçüde bir oyun havasıdır”.

Zeybek

Günümüzde Burdur'da benimsenmiş olan erkeklerin oynadığı üç ve kadınların oynadığı bir zeybek oyunu vardır. Bu oyunları “Alyazma zeybeği”, “Avşar zeybeği”, “Serenler zeybeği” ve “kadın zeybeği” olarak sıralayabiliriz. Son yıllarda halk oyunlarındaki hızlı değişimin ve etkileşimin sonucunda, “Tefenni”, “Guluman”, “gemideyim gemide”, “feracemi al isterim”, “on ikidir şu Burdur'un dermeni”, “Kazım zeybeği” gibi zeybekler bu etkinin en somut göstergesidir.

Zeybek oyunlarının Burdur'daki tarihsel süreci ile ilgili ulaşılabilen ilk yazılı anlatım şöyledir; Zeybeğin bir çok neveleri vardır. Burdur, Aydın, Menemen, Ası, Kırık, Selim Sırrı zeybeklerini herkes bilir. Ve münasebeti düşen mahallerde oynamaktan zevk alırlar. Halkın derin bir iştihakla seyre koştuğu milli zeybek rakslarından oynayanlar, alkış tufanlarına gark olurlar. Zeybekler bilhassa milli oyun olduğu için milli bir zevk ile öğrenilmekte, zeybek bilmek bir Türk genci için bilhassa milli bir lazıme, medeni bir icap ve zaruret şeklinde görülmektedir. Burdur'da münevver tabaka hanımlar arasında asri dansları milli zeybekleri muvaffakiyetle yapan genç hanımlar da eksik değildir (Bayraktar ve Erdem, 1928, s.272)”. Mirzaoğlu'na göre; Zeybeklik, farklı biçimlerde bölgede yaşanmış; siyasi, sosyal ve kültürel boyutları olan bir olgudur.” Dolayısıyla zeybek oyunu, doğrudan zeybek kültürünün ögesidir. Zeybeklerin “eşkıya” ya da “halk kahramanı” olarak tanımlandıkları dönemler literatürde görülmektedir. Zeybek kültürünün benimsenmesi ve yayılmasında etkili olan unsurları temel olarak halk bilim araştırmacıları ikiye ayırmaktadır. “Zeybek kültürü” denildiğinde “eşkıyalık” olgusu dışında, onların yiğitlik ve mertliklerini yansıtan oyunlar ve müzikler karşımıza çıkar (Mirzaoğlu , 2014)

Büyük zafer olarak adlandırılan Kurtuluş Savaşının ardından Cumhuriyet'in ilanı sürecini, “zeybek” odaklı olarak değerlendiren Öztürk, düşüncelerini şöyle belirtmektedir; Cumhuriyet'in ilanı süreci, “efe” ve “zeybek” olgusunu, bir “milli kahraman” imgesine dönüştürmüştür. Bu süreç; Yörük Ali Efe, Gökçen Efe gibi kimi efelerin yaşamlarının da birer “milli kahramanlık destanı” haline getirilmesini sağlamıştır. Bu dönüşüm, Milli Mücadele (1919-1922) sürecine katılmış olsun ya da olmasın, bölge için “şöhretli” ve toplum belleğinde

iz bırakmış bütün efelerin haksızlığa karşı koyan “halk kahramanları” olarak, efsaneleşmelerine de yol açmış görünüyor. Dolayısıyla Cumhuriyet Dönemi, “efelik miti” nin “milli” leştirilmiş bir versiyonu olarak yeniden-yaratıldığı bir dönem olmaktadır (Öztürk, 2003). Çapan Selim Sırrı Tarcan ile ilgili anılarında; Yunan harbi başlamak üzereydi. O tarihte, genç bir zâbitti. İzmir’de bulunuyordu. Gündüzleri talim yapıyor, geceleri meşaleler yakarak zeybek oyunu oynuyorlardı. Her biri bir çam yarması gibi iri, endamlı, çevik ve atik olan bu zeybeklerin seyrine doymuyordu. Merdâne rakslarını o zaman görmüş ve hayran olmuştu. Her akşam, curanın, darbukanın sesine ayak uydurup saatlerce pür-neş’e zeybek oynuyorlardı. Onların hâline bakanlar, köyünden, evlât ve ayâline, nişanlısından ayrıldıklarına ihtimal vermezdi (Çapan, 2002).

Teke zeybeğinin ilk olarak yer aldığı yazılı kaynak olan 1973 Burdur İl Yıllığında şöyle tanımlanmaktadır; “teke zeybeği (tek zeybek, sarı zeybek, Haymanalı): Meydanlarda davul zurna ile oynanır. Teke zortlamasının ağıridir. Ondan apayrı bir oyun tarzı vardır. Genellikle kol hareketleri ayak hareketlerine uydurularak güzel figürler ortaya çıkarılır”.

Burdur İl Yıllığında (1967) ise şöyle yer almaktadır; “Tek zeybek (Sarı zeybek, Cepken oyunu, sipsi) isimleri ile de anılır.”

Burada teke zeybeği ifadesi yer almamaktadır. Halil Bedii Yönetken’in kitabında ve daha kapsamlı olarak 1973 öncesi kaynaklarda “Teke zeybeği” ifadesi yoktur. Yerel kaynak kişiler bu ifadeyi kullanmadıklarını belirterek, bu oyunun “Haymanalı”, “Şu Dirmil’in Çalgısı” vb türkü isimleri ile anıldığını belirttiler. Denizli ve çevresinde aynı şekilde oynanan bu oyunun “Kırık oyun” olarak anıldığını belirttiler. 1973 ve sonrasında hemen her çalışmada teke zeybeği ifadesi yer almaktadır. Bu oyunun zeybek oyunu olup olmadığı ayrı bir araştırma konusudur.

Yöntem

Araştırma Modeli

“Burdur Yöresi Halk Oyunlarının İncelenmesi” başlıklı çalışmamızda halk oyunlarının özelliklerini (müzik, oyun, kıyafet) belirlemek için tarama araştırması yapılmıştır. Alan uzmanları ve kaynak kişilerle görüşme tekniği uygulanmıştır. İzmir’de yaşayan Hamit Çine, Aziziye Köyünden kaynak kişi Ali Bedel, Antalya’da yaşayan Nihal Hızır ve Burdur İl Kültür Müdürlüğünde görevli Hülya Bozkurt ile yapılan görüşmelerden elde edilen görsel ve işitsel veriler, video, fotoğraf ve ses dosyası olarak dijital ortama aktarılmıştır.

Katılımcılar (Evren-Örneklem)

Teke Yöresi kültür özelliklerini taşıyan Burdur ili araştırmanın evrenidir. Burdur yöresinde oynanan en belirgin halk oyunları olan; Alyazma zeybeği, Serenler zeybeği, Avşar zeybeği, Gabardıç, kadın zeybeği, top şeker, sürütmeli kadın oyunu, çek deveci, kırık oyun ve teke zortlatması ise araştırmanın örneklemidir.

Veri toplama süreci (Pilot-Asıl çalışma)

Çalışmamız bu doğrultuda tasarlanarak, video kayıt, fotoğraf ve halk oyunları ile ilgili kıyafetler 9 ay süresince toplanarak, veriler analiz edilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu oyunlarda kullanılan kıyafetlerin, kullanılan müzik ve oyunların tespiti ve tasnifinin yapılarak, mevcut verilerin güncellenmesi yoluna gidilmiştir. Çalışma grubumuz üç kişiden oluşmaktadır.

Bulgular

Teke Zortlatması

Daire biçiminde oynanan bu oyunun akışı, sağ tarafa doğru ilerlemektedir. Kadın ve erkek oyunudur. Gerek zeybek oyunlarının sonunda ya da gurbet havalarından sonra kişi tek başına gerekse grup şeklinde oynanabilir. Oyun bütün teke yöresinde tek tip olup; farklı ve güzel hareketlerle donatılmıştır. 9\16 usuldedir.

- Teke Zortlatması Figürlerinin İsimleri
- Düz adım (Tek ayak sallama) (Çift ayak sallama)
- Kol sallama (Tek kol sallama) (Çift kol sallama) (Alkışlı kol sallama)
- Dönme Çökme

Kırık Oyun

Daire biçiminde oynanan bu oyunun akışı, sağ tarafa doğru ilerlemektedir. Kadın ve erkek oyunudur. Genellikle grup şeklinde ve daire biçiminde oynanmaktadır ancak zeybek oyunlarından ya da gurbet havalarından sonra kişi tek başına da oynayabilir. Oyun oynanacağı zaman, oyun ismi yerine genellikle oyun müziğinin ismi söylenir. 9/8 usuldedir.

❖ Kırık Oyun Figürlerinin İsimleri

- Düz Adım (Tek ayak çekerek yürüme) (Çift ayak çekerek yürüme) (Sürütmeli yürüme)
- Dönme (Öne ve arkaya basarak dönme) (Sola ve sağa basarak dönme) (Tek ayak çekerek dönme)
- Çökme (Tek ayak çekerek çökme) (Sağ ve sol yana çift ayak basarak çökme)

Gabardıç (Kaba Ardıç)

Kadınlar ve erkekler tarafından oynanır. 2/4 usuldedir. Türkü bölümü sözlü ve sözsüz olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır. Sözlü bölümünde sekme adımıyla “gezenleme (gezenleme)” yapılmaktadır. Sözsüz bölümünde ise; oyunun temel adımı ve diğer figürleri kullanılmaktadır.

- Gezenleme, Düz Adım, Dönme, Çökme

Zeybekler

Kadın Zeybeği (Zeybek Kırması)

Kadınlar tarafından oynanmaktadır. 9/8 usuldedir. Kadın zeybeğinin diğer oyun ve zeybeklerden tek farkı; sadece şehirde yaşayan kadınlar tarafından oynanmasıdır. Zeybek kırmasının en iyi bilinen türkü isimleri; “İğnem Düştü Yerlere”, “Şişedeki Gül Yağı” ve “Armut Dalını Eğmeli” dir. Bu oyun, grupla beraber daire biçiminde ya da karşılıklı düz sırada oynanmaktadır. Bireysel olarak da oynanabilir. Aynı zamanda farklı kol ve ayak hareketleriyle de bu oyun, güzelleştirilmiştir. Tartımı 3+2+2+2 şeklindedir.

❖ Kadın Zeybeğinin Figür İsimleri

- Düz adım, Dönme, Çökme

Erkek Kesinti Zeybekleri (Gurbet Zeybekleri)

Diğer zeybek havalarından bir farkı olmayan bu oyun havalarına kesinti denmesinin sebebi; hüznün veren, acıklı ve dokunaklı türkü ve gurbet havalarının sonuna, türkülerin makamsal yapısına uygun bir zeybek havasının bağlanmasıdır (Çine, 2003). Teke Yöresi kesinti zeybeklerinin temel hareketleri, gezeneme, düz, dönme ve çökme’ den oluşmaktadır. Bu zeybekler, düğünlerde ve erkekler arasında yapılan yaren sohbetlerinde oynanmaktadır. Kesinti Zeybeklerini bireysel olarak oynayan kişi, kendine has tavırlarla oyunu icra etmektedir. Ancak grupla oynadığı zamanlarda hareketlerin uyumlu olması izleyenler açısından önemlidir.

Avşar Zeybeği

Avşar Beyleri gurbet havalarımızın şahı, tarihsel bir yiğitliği, heybetliği, aşkı ve güzelliği geçmiş asırların derinliklerinden günümüze kadar getiren bir ezgidir (Çine, 2003). Avşar Beyleri isimli gurbet havasında kişi; söz söylenirken müziğin ritmine uygun bir şekilde gezeneme (gezinleme, gezenleme) yapar. Söz bitince de Avşar zeybeğinin müziğiyle oyuna başlar. 9/4 usuldedir. Avşar zeybeği, Teke Yöresinin en iyi bilinen ve beğenilen üç kesinti zeybeğinden birisidir. Tartımı 2+2+2+3 şeklindedir.

❖ Avşar Zeybeğinin Figür İsimleri

- Gezeneme, Giriş adımı, Dönme, Ara (geçiş) adımı, Ayak sallama, Tek diz vurma
- Çift diz vurma, Atılma (Düz, dönerek, dönerek alkışlı atılma), Ayak sallama

❖ Alyazma Zeybeğinin Figür İsimleri

- Gezeneme, Giriş adımı, Dönme, Ara (Geçiş) adımı
- Ayak sallama, Tek diz vurma, Çift diz vurma, Deve çöküşü, Ayak sallama

Serenler Zeybeği

Teke Yöresinin en hızlı oynanan zeybeği Serenler zeybeğidir. 9/8 usuldedir. Avşar ve Alyazma zeybeği’ndeki gibi gurbet havası ile başlar ve Serenler zeybeğinin müziği ile son bulur. Tartımı 2+2+2+3 şeklindedir.

❖ Serenler Zeybeğinin Figür İsimleri

- Gezeneme, Giriş adımı, Dönme

- Ara (geçiş) adımı, Ayak Sallama, Tek Diz Vurma, Çift Diz Vurma
- Atılma, dönerek, dönerek alkışlı atılma), Ayak sallama

Sonuç ve Öneriler

“Burdur Yöresi Halk Oyunlarının İncelenmesi” başlıklı çalışmamız bize göstermiştir ki bu konuda akademik çalışmalar için Teke Yöresi bakir bir alandır. Bu ve benzeri konular tarihsel, ekonomik, sosyal ve siyasal değişimlere göre halk oyunlarındaki değişimin yönü ve biçimi kayıt altına alınmalıdır.

Burdur da halkoyunları denilince akla gelen oyunlar bellidir. Bu oyunlar verilerin, yaşanmışlıkların doğanın ve insanın gösterisidir. Teke zortlatması, Gabardıç, Alyazma zeybeği, Avşar zeybeği, Serenler zeybeği, kadın zeybeği, top şeker, sürütmeli kadın oyunu, çek deveci ve kırık oyun çeşitleridir. Burdur halk oyunları ile ilgili Hamit Çine’den, Muzaffer Sarısözen’e Bedii Yönetken’den Taner Ezgü’ ye araştırmacıların farklı düşüktükleri ve aynı düşündükleri kavramlar ve anlamlar peşpeşe kronolojik sırayla irdelenerek halk oyunları alan çalışmaları yapacak kimselere bütünlüklü bir çalışma sunulmuştur. 1942 yılında Isparta, Burdur, Antalya ve Muğla’da 426 tane halk ezgisi derlenmiştir. Bugün üzerinden 72 yıl geçmiş olan bu derlemelerin değerlendirmelerini, akademik bir bakış açısıyla irdelenmek gerekmektedir. Bu sayede değişik değerlerin birbirini etkilemesiyle özgün danslar, halk oyunları ve değerler ortaya çıkabilir.

Bu amaçla yürüttüğümüz çalışmamızda, halk oyunlarında kullanılan kıyafet zenginliği yörenin de zenginliğini ortaya koymaktadır. Kadın kıyafeti; “fes”, “oyalı yazma”, “çevre”, “alınlık”, “çenelik”, “tepelik”, “madeni alınlık”, “ciya (ibecik gelin başı)”, “gönyek”, “üçetek”, “cepken”, “yelek”, “bağırdak”, “yakalık”, “şalvar”, iç don”, “arkalaç”, “önecek”, “şal kuşak”, “kolon kuşak”, “dolama kuşak”, “madeni kemer ve tokaları”, “madeni kolye” ve “bilezik”, “yün çorap”, “çarık”, “yemeni” ve “kundura” dan oluşmaktadır.

Erkek kıyafeti ise; “fes”, “poşu”, “gönyek”, “mintan”, “damat göyneği”, “cepken (kepe)”, “yelek”, “şal kuşak”, “kolon kuşak”, “çağşır”, “damat çağşır”, “yün çorap”, “yemeni”, “çarık” ve aksesuarlarından oluşmaktadır.

Bugün kadın ve erkek halk oyunları kıyafetlerinin bir arada satış ve pazarlamasının yapılması, oyunların yaşatılması kadar oyunlarda giyilen kıyafetlerinde yaşamasını sağlayacaktır.

- Devletin ve özel kuruluşların destekleriyle halk oyunları kıyafetleri, müzik araçları fonlarla desteklenmelidir. Burdur halk oyunları kıyafetlerinin kaybolmaması için el sanatları özendirici atölyelerde çoğaltılmalıdır. Müzik aletleri atölye çalışmalarıyla desteklenerek üretilmelidir. Yöresel ezgilerin unutulmasını önlemek için kurslar açılmalı, cd, video vb. kayıt altına alma yoluna gidilmelidir.
- Burdur ilinde “halk oyunları” ilköğretim okullarından, yüksek öğretime kadar her düzeyde seçmeli dersler olarak programların ilk saatlerine konularak öğretilmelidir.
- Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü gençlik merkezlerinde halk oyunları kurslarıyla her yaştaki gence bu birikimi aktarmalıdır.
- Halk Eğitim Merkezleri halk oyunları antrenörlük kursları açmalıdır. Bu kurslarla birikimli usta öğreticiler düzenli çalışmalar içerisinde alınmalıdır.
- Belediyeler, Üniversiteler bayramlarda ve kutlamalarda halk oyunları sergilemelidir.

KAYNAKLAR

- Akyıldız, N. (2000). Türk Halk Oyunları. (1. basım). İstanbul: Yapa Yayınları.
- Altınkaş Birsoy, C. (2007). Sanat ve Oyun. Üniversite ve Toplum. Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi. Cilt 7, Sayı 2, İzmir.
- Artun, E. (2008). Türk Halkbilimi. (4. Basım). İstanbul: Karahan Kitabevi, Bayraktar, F. ve Erdem, R. (1928). Burdur. Burdur: Yayınlanmamış Ders Notları.
- Burdur Valiliği. (1955). Burdur. (1. Basım). Burdur: Burdur Valiliği Yayınları.
- Burdur Valiliği. (1967). Burdur İl Yıllığı. (1. Basım). Burdur: Burdur Valiliği Yayınları.
- Çapan Şevki, M. (2002). S. S. Tarcan'ın Zeybek Oyunu Derleme Çalışmaları. Muğla Üniv. SBE Dergisi. Sayı 8, Muğla.
- Çeçen, A. (2010). İnsan Hakları. (3. Basım). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Çine, H. (2003). Burdur'dan Damlalar. (2.Basım). Burdur: Arzu Ofset.
- Çine, H. (2005). Burdur Teke Müziği ve Oyunları. 1. Burdur Sempozyumu Burdur.
- Çine, H. (2010). Burdur Halk Kültüründen Örnekler. Geçmişten Geleceğe Burdur Halk Kültürü ve Turizm Sempozyumu (2. Burdur Sempozyumu) Burdur.
- Ezgü, T. (1997). Burdur Folkloru. Ankara: (1. Basım). Başbakanlık, GSGM Yayınları.
- Ertural S. ve Güzeloğulları Ertural, N. (2006). Ortak Kültürel Değerlerin Oluşumunda ve Yaşatılmasında Türk Halk Oyunlarının İşlevleri. Ege Üniversitesi 1. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayında sunuldu. İzmir.
- Hüizinga, J. (1956). Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme. (1. Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Karacan Doğan, P. (2011). Halk Oyunlarının Sosyal Bütünleşmeye Etkisi. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2007). Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi. Ankara: M E B yayını.
- Sümbül, M. (1997). Halk Oyunlarının İşlevleri. Folklor ve Edebiyat Halkbilim Antropoloji Dergisi. Sayı 11, Adana.
- Yanık, E. (2010). Dans ve İletişim. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yönetken, Bedii H. (1966). Derleme Notları. İstanbul: 1. Orkestra Yayınları.